

Голові разової спеціалізованої вченої ради
у Класичному приватному університеті
доктору юридичних наук, доценту
Абакумовій Юлії Вікторівні

ВІДГУК

**опонента за результатами вивчення дисертаційної роботи
Коротюка Михайла Геннадійовича на тему: «Кримінально-правова охорона
адвокатської діяльності в Україні», поданої на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Проблема кримінально-правової охорони адвокатської діяльності в Україні є важливим та перспективним напрямком наукових досліджень. Вивчення поданих М. Г. Коротюком матеріалів дисертаційної роботи та анотації, а також ознайомлення з науковими публікаціями за обраною темою, зарахованих за темою дисертації, дає підстави стверджувати, що дисертантом проведено достатньо ґрунтовний науковий аналіз обраної теми, виявлено новизну опрацьованих питань, сформульовано наукові положення, узагальнення та висновки, що виносяться на захист. Можна констатувати, що дисертант досягнув поставлених перед собою цілей, дисертацію виконав на належному науковому та методологічному рівнях. Такий загальний попередній висновок підтверджується за основними параметрами, які висуваються до дисертацій означеної наукової спеціальності.

Ступінь актуальності обраної теми дисертаційної роботи. Особливе місце серед різноманітних інституцій у суспільстві займає адвокатура, яка згідно з ч. 1 ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є недержавним самоврядним інститутом, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі. Водночас варто зазначити, що досить часто мають місце грубі порушення прав і гарантій діяльності адвокатів з боку працівників правоохоронних органів (зокрема ДБР), що полягають у незаконних обшуках житла та іншого володіння адвокатів, їх службових кабінетів, безпідставному вилученні їх майна, за допомогою якого вони здійснюють професійну діяльність (транспортних засобів та мобільних телефонів) і яке містить документи та відомості, що становлять адвокатську таємницю. Як слушна зауважує дисертант, актуальність обраної теми обґрунтована потребами практики, яка стикається зі значними труднощами під час кваліфікації кримінальних правопорушень, які посягають на адвокатську діяльність. Зокрема, проведене опитування 1038 працівників органів прокуратури, суддів, адвокатів, 17 працівників правоохоронних органів засвідчило неоднакове розуміння чинних кримінально-правових положень, а у випадку, що стосується кримінальної відповідальності за порушення адвокатської таємниці, – неефективність кримінально-правової норми, а отже, і кримінально-правової охорони адвокатської діяльності загалом.

Враховуючи наведене вище, тема дисертації М. Г. Коротюка є вкрай актуальною для кримінально-правової науки, як в теоретичному, так і в практичному плані.

Оцінка наукового рівня дисертації. Дисертаційна робота М. Г. Коротюка належно структуроване, містить анотацію, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи (9 підрозділів), висновки, список використаних джерел, додатки.

В *анотації* автор у стислій формі висвітлює основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, у яких відображено основні результати представленого дослідження. Анотацію викладена українською і англійською мовами.

У вступі М. Г. Коротюк обґрунтовує актуальність обраної теми дослідження, характеризує ступінь її наукової розробки, зв'язок із науково-дослідними роботами Класичного приватного університету. Крім того, ним визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дисертаційної роботи, сформульовано наукову новизну, практичне значення результатів та зазначено інформацію про апробацію дисертації на наукових заходах.

У розділі 1 *«Кримінально-правова охорона адвокатської діяльності: правові та теоретико-методологічні засади дослідження»*, який складається з трьох підрозділів, висвітлено проблеми адвокатської діяльності як об'єкта кримінально-правової охорони, соціальної зумовленості криміналізації посягань на адвокатську діяльність, механізм заподіяння шкоди в діяннях, що посягають на адвокатську діяльність в Україні.

На переконання автора, адвокатська діяльність як охоронювана законом соціальна цінність може бути охарактеризована, враховуючи такі її складові (компоненти), як: а) суб'єкти (учасники правовідносин, що виникають під час здійснення адвокатської діяльності, передусім, це адвокат і клієнт), які взаємодіють між собою; б) права та інтереси суб'єктів адвокатської діяльності, що пов'язані з реалізацією прав і обов'язків цих суб'єктів у межах цієї групи правовідносин (з урахуванням статусу правомочного та правозобов'язаного суб'єкта, визначених вище); враховуючи зміст адвокатської діяльності й виконання нею функції забезпечення належного порядку здійснення правосуддя, доцільним є визначення також у цьому компоненті інтересу держави; в) соціальні зв'язки, які виникають з приводу належного порядку здійснення адвокатської діяльності, здійснення правосуддя й забезпечення захисту прав клієнта, недопущення їх порушення та відновлення в разі порушення, а також можливості повноцінної реалізації правомочностей адвоката; г) матеріалізовані і нематеріалізовані блага, до яких можна зарахувати якісну професійну правничу допомогу; майнові і немайнові інтереси адвоката та клієнта.

Потрібно погодитися з тим, що криміналізація посягань на адвокатську діяльність відповідає базовим підставам упровадження кримінально-правових заборон, до яких можна зарахувати суспільну небезпеку, необхідність впливу кримінально-правовими засобами, соціальну важливість адвокатської діяльності тощо.

Автор справедливо переконаний, що будь-яке суспільно небезпечне посягання на адвокатську діяльність справляє негативний вплив на права і свободи, інтереси тих чи інших учасників правовідносин адвокатської діяльності (а в окремих випадках – також інших осіб). При цьому зміст і сукупність прав, свобод і інтересів різняться залежно від суб'єкта, а саме: права, свободи та інтереси адвоката; права, свободи та інтереси клієнта або особи, яка має право на звернення до адвоката; права, свободи та інтереси органів адвокатського самоврядування й контролю; права, свободи та інтереси адвокатського бюро, адвокатського об'єднання; права, свободи та інтереси працівників адвоката; права, свободи та інтереси держави взагалі, а також державних органів влади і управління, що забезпечують належне функціонування системи правосуддя тощо.

У розділі 2 *«Кримінально-правова характеристика кримінальних правопорушень, що посягають на адвокатську діяльність»*, висвітлено проблему характеристики об'єктивних та суб'єктивних ознак складів кримінальних правопорушень, що є предметом дисертаційної роботи.

Дисертант переконливо стверджує, що всі кримінальні правопорушення, які посягають на адвокатську діяльність, є поліоб'єктними, оскільки внаслідок їх вчинення завдається шкода (або створюється загроза її заподіяння) різним соціальним цінностям. При цьому адвокатська діяльність як охоронювана кримінальним законом соціальна цінність виступає як основний безпосередній об'єкт (ст. 397, 400-1) і як додатковий безпосередній об'єкт (ст. 358, 374, 380, 398, 399, 400).

Обґрунтованими є твердження дисертанта, що більшість посягань на адвокатську діяльність може вчинятися з умисною формою вини. Законодавець підкреслює це безпосередньо в кримінально-правових нормах, багато з яких містять вказівку на вчинення діяння «умисно».

Аргументовано відстоюється позиція щодо недоречності передбачення кваліфікуючої ознаки «за попередньою змовою групою осіб» у ч. 2 ст. 400-1 Кримінального кодексу України й доцільності додавання її до ст. 397, 398, 399, 400 Кримінального кодексу України.

У розділі 3 *«Вдосконалення кримінально-правової охорони адвокатської діяльності: теорія, практика, підстави та перспективи»*, який складається з трьох підрозділів, висвітлюються питання розмежування кримінальних правопорушень, що посягають на адвокатську діяльність, і інших кримінальних правопорушень, а також від адміністративних правопорушень, соціальної зумовленості криміналізації порушень адвокатської таємниці, сучасної законопроектної діяльності щодо вдосконалення кримінально-правової охорони адвокатської діяльності в Україні.

Дисертант переконливо стверджує, що з урахуванням часткового збігу ознак адміністративних правопорушень, визначених у ст. 212-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, з ознаками кримінальних правопорушень, які посягають на адвокатську діяльність, передбачених у ст. 397 Кримінального кодексу України, проблемним видається питання відмежування цих

правопорушень. Обґрунтовано доцільність додавання до визначення поняття «перешкоджання адвокатській діяльності» у примітці до ст. 397 формулювання такого змісту: «систематична (три і більше разів) неправомірною відмова адвоката в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит».

Автор висловлює переконливу пропозицію щодо необхідності доповнення переліку відомостей, що входять до предмета адвокатської таємниці, такими різновидами відомостей, як: проекти документів адвоката, копії документів, особисте листування адвоката, що зберігається в паперовому та/або електронному вигляді, у тому числі в комп'ютері, телефоні адвоката чи будь-яких інших електронних носіях інформації. Зроблено акцент на необхідності уточнення кримінально-правової заборони щодо незаконного доступу до особистого комп'ютера чи телефона адвоката, що може мати наслідком порушення адвокатської таємниці щодо великої кількості клієнтів адвоката.

Дисертант пропонує доповнити КК України ст. 397-1 «Порушення адвокатської таємниці», в якій передбачити конкретні різновиди суспільно небезпечних посягань, які порушують адвокатську таємницю. При цьому вважаємо за доцільне включити до цієї норми й такі доволі поширені на практиці види порушень, як виклик адвоката на допит як свідка з приводу відомостей, які становлять адвокатську таємницю, незаконне проведення обшуку, виїмки, тимчасового доступу до речей і документів адвоката, які містять адвокатську таємницю.

Ступінь наукової обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації М. Г. Коротюка та відповідність темі дисертації.

Належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації М. Г. Коротюка, достовірності, їх вірогідність забезпечені наступним:

– професійним вирішенням автором низки наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження, та адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його;

– використанням широкої джерельної бази за темою дисертації і достатнім масивом аналітичних даних (список використаної літератури складає 159 позицій). У своїх міркуваннях дисертант спирається на результати проведеного опитування різних представників правничої професії;

– відповідністю предметної спрямованості дисертаційної роботи сучасним уявленням про зміст та призначення досліджень з в кримінального права;

– веденням коректної полеміки з іншими науковцями;

– використанням низки різноманітних методів пізнання, вдало підібраних з урахуванням предмета дисертаційної роботи, продуманою логікою викладення матеріалу, яка дозволила авторці виконати поставлені перед собою завдання;

– наявністю підтверджень того, що результати дисертаційної роботи впроваджено в різноманітних інституціях (акт про впровадження результатів

дисертації в освітню та науково-дослідну діяльність Інституту економіки та права Класичного приватного університету від 03.05.2024, (довідка Громадської організації «Комітет з питань захисту прав потерпілих від злочинів» від 22.03.2024).

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі М. Г. Коротюка, відповідають темі дисертації та стосуються вдосконалення окремих аспектів кримінально-правового забезпечення охорони адвокатської діяльності в Україні.

Загальні висновки дисертації відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження підготовлене державною мовою.

Стиль викладення матеріалу – науковий.

До оформлення дисертації зауважень немає.

Ураховуючи наведене, вважаю що представлена на вивчення дисертаційна робота є завершеною науковою працею, яка має високий науковий рівень та вирішує актуальне наукове завдання.

Оцінка наукового рівня наукових публікацій здобувача. Запропоновані матеріали дисертаційної роботи достатньо повно відображені в наукових публікаціях М. Г. Коротюка, на які він коректно посилається у тексті своєї дисертаційної роботи.

Основні науково-обґрунтовані результати проведеного дослідження знайшли відображення у 9 наукових публікаціях, а саме у 5 статтях наукових фахових видань, віднесених до категорії «Б» та 4 тезах доповідей. Аналіз кількості та змісту наукових праць здобувача, зарахованих за темою дисертації, свідчить, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертації пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також висвітлені у вітчизняних наукових фахових виданнях України. Зазначені публікації містять обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до поставленого завдання, а також задовольняють вимогу щодо опублікування не більше ніж однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання, що цілком відповідає умовам для зарахування статей за темою дисертації.

Академічна доброчесність. За результатами опрацювання роботи не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації, фальсифікації та інших порушень академічної доброчесності, які могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дисертаційного дослідження.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що дисертація є комплексним кримінально-правовим дослідженням проблеми кримінальної відповідальності за посягання на адвокатську діяльність в Україні.

Дисертаційна робота має освітню та наукову цінність. Теоретичні положення, висновки і науково-практичні рекомендації, сформовані М. Г. Коротюка можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право України»,

«Кримінологія» у закладах вищої освіти, у тому числі із специфічними умовами навчання, а також у науково-дослідницькій діяльності – для подальшого вивчення проблеми, яка є предметом дослідження, що підтверджується актом впровадження результатів дослідження в освітній процес Класичного приватного університету від 03.05.2024.

Водночас, робота є не лише теоретичним дослідженням, вона має виражену практичну спрямованість. Отримані результати можуть бути використані у правотворчій діяльності – для вдосконалення норм КК України в частині відповідальності за посягання на адвокатську діяльність в Україні, а також у судовій практиці - для обґрунтованого та уніфікованого тлумачення судами окремих ознак кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності в Україні, а також для їх правильної кваліфікації.

Новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень полягає у комплексному дослідженні кримінально-правової охорони адвокатської діяльності, у якому на підставі аналізу теоретичних і практичних проблем, що виникають у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності осіб, які вчинюють посягання на здійснення адвокатської діяльності, запропоновано та аргументовано низку нових понять і положень, які мають істотне значення для поліпшення стану кримінально-правової охорони адвокатської діяльності на законодавчому й правозастосовному рівнях.

Вважаю, що є добре продуманими і належним чином аргументованими, а тому заслуговують на підтримку положення про:

- з'ясування особливостей механізму заподіяння шкоди кожному з компонентів адвокатської діяльності як об'єкта кримінально-правової охорони в разі вчинення суспільно небезпечних посягань на адвокатську діяльність;

- встановлення кола діянь, що негативно впливають на діяльність адвокатів як об'єкт кримінально-правової охорони та спричиняють у них негативні зміни;

- пропозиції відносити до адвокатської таємниці (інформацію), що містяться в проєктах документів адвоката, копії документів, особисте листування адвоката, що зберігається в паперовому та/або електронному вигляді, у тому числі в його комп'ютері, телефоні чи на будь-яких інших електронних носіях інформації;

- тлумачення понять «право на захист», «адвокат», «адвокатська діяльність», «правнича допомога» під час їх використання в процесі кваліфікації суспільно небезпечних посягань на адвокатську діяльність;

- розроблення положень, що доводять необхідність і соціальну зумовленість кримінально-правових положень, що передбачають кримінальну відповідальність за посягання на адвокатську діяльність, а також їх відповідність підставам та принципам криміналізації.

У дисертації М. Г. Коротюка є й чимало інших наукових положень, висновків і рекомендацій, які заслуговують схвальної оцінки.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, **повно відображено** у дев'яти наукових публікаціях, з яких п'ять – у наукових фахових виданнях України (категорія Б), чотири – матеріали конференцій.

Всі наукові статті, зараховані за темою дисертації, предметно стосуються тематики дисертаційної роботи.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Метою дисертаційного дослідження є з'ясування та аналіз теоретичних і практичних проблем, що виникають у процесі реалізації кримінально-правової охорони адвокатської діяльності в Україні, та обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства, спрямованих на підвищення її ефективності. Об'єктом дослідження визначено кримінально-правові відносини у сфері охорони адвокатської діяльності як соціальної цінності, яка є невід'ємним елементом належного функціонування системи правосуддя в державі, а предметом – кримінально-правову охорону адвокатської діяльності в Україні.

Постановка завдань, визначення об'єкту, предмету та мети дослідження чіткі і зрозумілі та повною мірою відповідають встановленим вимогам. Завдання, поставлені здобувачем для дослідження, виконані і мета досягнута.

Підтвердженням достовірності наукових положень і висновків, викладених в дисертації, є належна методологія дослідження. Під час дослідження М. Г. Коротюком використовувалися такі методи: системного аналізу – для встановлення особливостей правового статусу адвоката, ознак адвокатської діяльності, а також криміноутворювальних ознак посягань на адвокатську діяльність і компонентів адвокатської діяльності як об'єкта кримінально-правової охорони (розділи 1, 2, 3); формально-логічний – для аналізу й тлумачення кримінально-правових норм та інших норм законодавства, а також змісту основних понять (розділ 2); аналогії – для розроблення пропозицій щодо кваліфікації окремих кримінальних правопорушень, які посягають на адвокатську діяльність (розділ 3); системно-структурний – для розгляду адвоката як спеціального суб'єкта кримінальних правопорушень, ознак складів кримінальних правопорушень, які посягають на адвокатську діяльність, що можуть бути визначені не лише за кримінально-правовими нормами, а й за положеннями спеціального регулятивного законодавства (розділ 2); моделювання та соціологічні (розробка проекту редакції нових кримінально-правових норм, анкетування, вивчення матеріалів судової практики тощо) – для надання правової оцінки ефективності чинних кримінально-правових положень та формулювання пропозицій щодо їх удосконалення (розділ 2)..

Водночас ознайомлення з дисертаційним дослідженням М. Г. Коротюка дозволяє виокремити у ньому **окремі дискусійні положення**.

1. Проаналізувавши положення новизни дисертаційної роботи М. Г. Коротюка, вбачається, що далеко не всі вони коректно сформульовані.

Вказана частина дисертаційної роботи є її квінтесенцією, а тому кожному науковцю доцільно приділяти формулюванню положень новизни чи не найбільше уваги.

Будь-яке нове знання є кінцевим або проміжним результатом розвитку, що розглядається порівняно з попереднім станом об'єкта, який розвивається. Новизна з'являється за рахунок нового структурування вже наявних елементів згідно з новими завданнями розвитку права. Таким чином, зміст новизни дисертації становлять зміни, виявлені в складі об'єкта, його структурі і функціональних характеристиках.

Ураховуючи вимоги до оформлення дисертацій, а також на підставі методології наукових досліджень, виокремлюється три рівні новизни: конкретизація, доповнення й перетворення. В процесі конкретизації уточнюються відомі дані, деталізуються правові положення, що стосуються окремих кримінально-правових явищ. На рівні доповнення розширюються відомі підходи, вносяться інші акценти, які поповнюють наші пізнання того чи іншого кримінально-правового явища без зміни його суті. На рівні перетворення здобутий результат характеризується принципово новими положеннями щодо знань, які існували раніше.

Опис новизни чи згадка про неї є недостатнім, бо за ним важко судити, чи справді проведено дослідження і які його результати. Окремі положення новизни в дисертації сформульовано так, що в них описується сам процес – «проаналізовано», «запропоновано», «сформульовано», але нічого не сказано про результати. Читач отримує інформацію про те, що дослідження проведено, а до чого привело виявлення тенденцій чи пропозиція «якісно нових підходів» – ні дізнатися, ні здогадатися не можна.

Наприклад, два положення новизни сформульовано приблизно однаково. У них передбачається, що дисертантом удосконалено «підходи до кваліфікації суспільно небезпечних посягань на адвокатську діяльність, у тому числі спеціальним суб'єктом яких адвокат» та «практичні рекомендації щодо кваліфікації конкретних злочинних діянь, які посягають на адвокатську діяльність». Тобто відповідні положення новизни дисертації описують процес, а не отриманий результат (незрозумілим залишається для читача, які підходи до кваліфікації та які практичні рекомендації щодо кваліфікації запропонував дисертант у своїй праці).

Або ще одне положення новизни стосується того, що у дисертаційній роботі набула подальшого розвитку наукова концепція щодо складу правомірної поведінки й регулятивної дії кримінально-правових норм. Це положення новизни лише описує науковий результат, в ньому відсутнє змістовне формулювання новизни отриманого дисертантом результату. Читач отримує інформацію про те, що дисертант вдосконалив указану концепцію, однак що це за концепція, ким вона була запропонована і в якій частині автор її вдосконалив порівняно з раніше отриманим у теорії кримінального права (адже вказане положення новизни розміщено в дисертаційній роботі у рубриці «вдосконалено») – залишається незрозумілим, про нього ні дізнатися зі сформульованого положення новизни, ні здогадатися не можна.

2. Висвітлюючи особливості складів кримінальних правопорушень, що посягають на адвокатську діяльність в Україні, М. Г. Коротюк резюмує, що всім

кримінальним правопорушенням, які посягають на адвокатську діяльність (що передбачені ч. 2 ст. 358, ст. 374, 380, 397, 398, 399, 400, 400-1 КК України), характерні такі ознаки: 1) *особливий* потерпілий (адвокат, особа, яка має визначений законом правовий статус, особа, яка є учасником правовідносин адвокатської діяльності, тощо) (крім ст. 358); 2) *особливі* права, свободи, інтереси суб'єкта, який є учасником правовідносин адвокатської діяльності, або іншої особи; 3) у деяких випадках – *особливий предмет* кримінального правопорушення (інформація, що становить предмет адвокатської діяльності, майно, що належить адвокату, офіційний документ тощо) (с. 149).

Тобто автор вказує на особливий характер окремих ознак складів кримінальних правопорушень, що посягають на здійснення адвокатської діяльності в Україні.

Водночас погодитися з таким особливим характером ознак складів кримінальних правопорушень, які є предметом цієї дисертаційної роботи, не можу. Наприклад, адвокат як учасник правовідносин адвокатської діяльності, аж ніяк не наділений особливим правами, свободами, інтересами. Адже особливий означає, що інші особи мають звичайні права, свободи та інтереси. На мою думку, у таких ситуаціях доцільно вести мову не про особливі ознаки складів кримінальних правопорушень, що передбачають посягання на адвокатську діяльність в Україні, а про загальні ознаки, наповнені специфічним змістом з урахуванням специфіки відповідних складів кримінальних правопорушень.

Більше того, в традиційному поділі на види ознак складів кримінальних правопорушень відсутня класифікація таких ознак на особливі та звичайні. Та й, зрештою, бути не може. Адже ознака складу кримінального правопорушення або є у конкретному діянні, або її немає. При цьому залежно від специфіки конкретного складу та чи інша ознака наділена специфічним правовим значенням.

3. У дисертаційній роботі автор доходить висновку, що «з метою приведення термінології у відповідність до Кримінального процесуального кодексу України й забезпечення єдиного тлумачення правових положень доцільним було б використовувати в кримінально-правових нормах термінологічний зворот «близькі родичі та члени сім'ї» (с. 149). Обґрунтовує він це тим, що у більшості випадків (а саме у ст. 397, 398, 399, 400 КК України) вжито формулювання «близькі родичі», а вираз «члени сімей та близькі родичі» використовують лише у ст. 380. Водночас ст. 3 КПК розкриває поняття «близькі родичі та члени сім'ї», не розмежовуючи їх. Враховуючи це, для приведення термінології у відповідність до КПК і забезпечення єдиного тлумачення правових положень, доцільно використовувати і в кримінально-правових нормах термінологічний зворот «близькі родичі та члени сім'ї» (с. 82).

Погодитися з такою термінологічною пропозицією не можу.

По-перше, будь-яка пропозиція повинна ґрунтуватися на аналізі наукової літератури. На сторінках дисертації в цій частині я не знайшла посилення на бодай одне доктринальне джерело, в якому висвітлюються проблеми термінологічного вдосконалення кримінально-правових норм. Зокрема,

відповідні питання (стосовно й термінологічного використання у нормах КК України понять «близькі особи», «близькі», «близькі родичі», «члени сім'ї» тощо) висвітлювалися на сторінках моєї монографії «Кримінально-правова герменевтика» (Київ, 2015).

По-друге, «латання» окремих статей Особливої частини КК України, як це пропонує зробити автор дисертаційної роботи, не вирішує багатьох термінологічних та зумовлених ними змістовних проблем кримінально-правових норм. Адже у статтях Особливої частини КК України вжито різні терміни без визначення їхнього змісту. Тому механічна заміна понять, як це пропонує дисертант, не вирішуватиме, а навпаки створюватиме нові проблеми. Адже визначення, закріплені у ст. 3 КПК України, поширюються виключно на цей Кодекс. Про це прямо вказано в абзаці першому ст. 3 цього Кодексу: «Терміни, що їх вжито в цьому Кодексі, якщо немає окремих вказівок, мають таке значення...». Тобто механічно поширювати кримінально-процесуальне значення поняття «близькі особи та члени сім'ї» на відповідні кримінально-правові норми не можна.

4. На мою думку, перелік кримінальних правопорушень, які стали предметом дослідження у праці М. Г. Коротюка є неповним. Наприклад, на с. 149 дисертаційної роботи автор виокремлює кримінально-правові норми, які встановлюють кримінальну відповідальність за посягання на адвокатську діяльність, вказують на можливість вчинення цих кримінальних правопорушень такими суб'єктами: 1) загальним суб'єктом (ч. 1 ст. 397, ст. 398, ст. 399, ст. 400 КК України); 2) спеціальним суб'єктом (ч. 2 ст. 358, ст. 374, ст. 380, ч. 2 ст. 397, ст. 400-1 КК України).

Так, у ч. 2 ст. 358 КК України передбачається кримінальна відповідальність, зокрема, за складання чи видачу адвокатом, якого віднесено до іншої особи, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних чи адміністративних послуг, завідомо підроблених офіційних документів, які посвідчують певні факти, що мають юридичне значення або надають певні права чи звільняють від обов'язків.

Водночас, як відомо, у КК України передбачено кримінальну відповідальність й за інші кримінальні правопорушення, вчинені особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Йдеться про зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК України) та про підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України). Звісно, у вказаних статтях адвокат не передбачений серед осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Однак герменевтичне правило, що використовується за тлумачення відкритих переліків у текстах статей КК України передбачає, що визначення неозначених понять може відбуватися шляхом порівняння переліків однакових понять у різних статтях КК України та акумуляція в цей перелік всіх осіб, які передбачені у вказаних статтях.

Відповідне правило означає, що адвокат належить до осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у статтях 365-2

та 368-3 КК України. Тому й відповідні склади кримінальних правопорушень, на мою думку, мали б бути предметом дисертації М. Г. Коротюка.

5. На с. 135 дисертаційної роботи автор, на мою думку, робить передчасний висновок про те, що «кримінальні правопорушення, які посягають на встановлений порядок здійснення правосуддя (розділ XVIII Кримінального кодексу України), за певними ознаками є однорідними з кримінальними правопорушеннями проти службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (розділ XVII), що може бути враховано при визначенні конкретного розміру шкоди і обрахуванні значень «тяжкі наслідки». Вказівка ним на «певні» ознаки без зазначення будь-якої конкретики не дає підстави погодитися з тим, що окремі ознаки указаних видів складів кримінальних правопорушень є однорідними. Відповідно й сумнівною видається пропозиція дисертанта поширити визначення поняття «тяжкі наслідки», передбаченого для визначення окремих ознак складів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, на ст. 374 КК України. Принаймні у дисертації М. Г. Коротюк не встановив, чому саме тяжкі наслідки повинні однаково розумітися у розділі XVIII Особливої частини КК України та в ст. 374 цього Кодексу.

6. Позитивним вважаємо аналіз у дисертаційній роботі не лише положень чинного КК України, а й аналогічних проєктів кримінально-правових норм, що розроблені робочою групою та об'єктивовані у проєкті КК України. Так, у дисертації є така структура частина, як підрозділ 3.3 «Сучасна законопроектна діяльність щодо вдосконалення кримінально-правової охорони адвокатської діяльності».

Водночас у цьому підрозділі автор зосереджується виключно на нормах проєкту КК України та обходить увагу сучасні ініціативи щодо вдосконалення кримінально-правового реагування на посягання, що порушують нормальний порядок здійснення адвокатської діяльності в Україні.

Зокрема, як всім нам відомо, досить часто населення ототожнює адвоката з клієнтом, якого він захищає. У зв'язку з недопущенням таких випадків в Україні розроблено та розглядається проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за порушення гарантій адвокатської діяльності» (реєстр. № 11279 від 21.05.2024). Вказаний законопроект розроблено за ініціативою Національної асоціації адвокатів України.

Так, главу 15 КУпАП пропонується доповнити новим складом правопорушення, що посягає на встановлений порядок управління, а сам ест. 185-16 (порушення заборони ототожнення адвоката і клієнта) та передбачити адміністративну відповідальність за публічне, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, ототожнення особою адвоката і клієнта, якому таким адвокатом надається професійна правнича допомога.

Окрім того, вказаним законопроектом пропонується викласти в новій редакції ст. 397 КК України – втручання в діяльність адвоката, передбачивши в ній відповідальність за:

– незаконне перешкоджання прибуттю адвоката до суду, органів прокуратури, органів досудового розслідування та до інших підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, а також до окремих приміщень таких органів, підприємств, установ, організацій для представництва інтересів особи, якій таким адвокатом надається правнича допомога, незаконне перешкоджання зустрічі адвоката з особою, якій таким адвокатом надається правнича допомога, незаконна відмова осіб, уповноважених на прийняття та реєстрацію заяв, скарг, клопотань та іншої вхідної кореспонденції, у прийнятті та реєстрації документів, що подаються адвокатом, а так само будь-яке інше умисне перешкоджання професійній діяльності та реалізації передбачених законом повноважень адвоката зі здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги особі (ч. 1);

– незаконне втручання у конфіденційне спілкування між адвокатом (адвокатами) та особою, якій таким адвокатом (адвокатами) надається правнича допомога, в тому числі шляхом прослуховування, перехоплення, фіксації змісту розмов, повідомлень та листування, незаконний огляд, копіювання, вилучення або розголошення зібраних, опрацьованих, підготовлених адвокатом матеріалів (документів), а також незаконний огляд, вилучення та копіювання інформації, яка міститься на технічних засобах і носіях інформації, якими користується адвокат у зв'язку зі своєю професійною діяльністю, а так само будь-які інші умисні дії, що призвели до доступу сторонніх осіб до адвокатської таємниці та/або її розголошення (ч. 2);

– незаконний вплив у будь-якій формі, за винятком дій, передбачених статтями 398-400 цього Кодексу, на адвоката, з метою перешкодити виконанню ним передбачених законом повноважень зі здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги особі (ч. 3).

Оскільки зміст вказаного законопроекту має пряме відношення до предмета дисертаційного дослідження М. Г. Коротюка, хотілося б почути ставлення дисертанта до запропонованих в ньому змін до КК України.

Загальний висновок. Дисертація М. Г. Коротюка на тему: «Кримінально-правова охорона адвокатської діяльності в Україні» є самостійною та завершеною науковою роботою, виконаною особисто дисертантом у виді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису.

Дисертаційна робота містить нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні завдань щодо кримінально-правової охорони адвокатської діяльності в Україні. Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, які зроблені автором у роботі є обґрунтованими

З огляду на викладене, вважаю, що дисертація М. Г. Коротюка на тему: «Кримінально-правова охорона адвокатської діяльності в Україні» є науковою кваліфікаційною працею, що відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій

та встановлені постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 № 44, наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 № 40 та демонструє високий рівень наукової кваліфікації автора.

Враховуючи наведене, вважаю що **Коротюк Михайло Геннадійович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Опонент –
завідувач відділу проблем
кримінального права, кримінології та судоустрою
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор**

Зоя ЗАГИНЕЙ-ЗАБОЛОТЕНКО